

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gold., za četrt leta 1 gold.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., za četrt leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 21. aprila 1875.

O b s e g: Kmetijstvo v Bosni. — Stelja in gnoj. (Dal.) — Novi Kranjski panj po Dzierzonovi osnovi. (Dalje.) — Turške goveje kuge še ni konec! — Spomini na zaslužene kmetovalce. — „Skutnik = skupnik“. (Dalje.) — Slovansko slovstvo. — Mnogovrstne novice. — Iz deželnih zborov. — Naši dopisi. — Novičar.

Gospodarske stvari.

Kmetijstvo v Bosni.

Iz prijateljskega pisma prečast. gosp. Valentina Laha do gosp. dr. Bleiweisa.

Srčna Vam hvala za postrežljivost Vašo, da ste mi poslali sušilnice v obrisih dr. Lukosa. Kaže se dobra — ali za nas je premajhna; morala bi biti preveč sestavljena; tukaj se potrebuje prostora za 20—30 mernikov sadja naenkrat, ker to sušenje se godí na debelo. Našim potrebam pripravno sušilnico imamo že, samo poprave in zboljški se morajo narediti, kjer in kakor so se pokazali.

Našo sušilnico si pač lahko mislite po prav kratkem opisu, ker je čisto priprosta. Mislite si dolgo sobo in na obeh stranéh ob steni čez seženj visoko omaro s predali od konca do kraja sobe — pa je vnanja podoba zadeta. Znotraj pa je taka: Predali imajo samo zunanje končnice iz desek, ki se dobro zapirajo, da ne izpuščajo toplote po sobi; namesti notranjih stranic, končnic in dna iz desek (kakor so v omarah navadne) mislite si vse te dele iz pletenic še bolj redkih, in v take pletene predale vsipajo slive ter jih suše brez najmanjšega dimčka; zato so neznano lepe in okusne. Ker vendar zgoraj vročina bolj pritiska, morajo se spodnji in zgornji predali pretikati in meniti po principu dr. Lukovem. Skozi to omaro se vleče cev in po nji gorkota. Ta cev je pri nas še čisto ravna — zato gré mnogo toplote še v zgubo — v dimnik, zato se mora ta še krivo in zvito izpeljati, kakor tudi omara — ker prva misel o napravi te sušilnice — še ni dosti prekuhana.

Oboje (cev in omara) pa se lahko napravi razdeljivo in potem se zamore postaviti celó pod streho, soba pa se lahko rabi za druge stvari in potrebe do jeseni skozi celo leto. In od kod smo to dobili? Iz Slavonije. Imel je umen delavec naš opravek v Slavoniji; po naročilu Otca Pirca moral je posebno opazovati sušilnice po grajščinah, ter vse njihove bolj ne navadne dele na papir narisati in poprašati, kaj in kako? In sad tega pregledovanja je naša sušilnica, ki utegne po malih popravah popolnoma zadostiti vsem tirjatvam dobre sušilnice. Čuda priproste sestave je ter se za majhen denar dá napraviti, ker soba se, razun nekaterih tednov jeseni, lahko za vse drugo rabi.

Zima pri nas ni bila huda; do posta je bilo malo snega, al spomlad je pozna, ker mrzlo je bilo vedno od

2—6 stopinj po R. — ko smo vlani marca meseca imeli po 10—15 stopinj toplote — zato je sneg še le o beli nedelji zginil — torej za Bosno neznano pozno, da nikdar ne pamtuje toliko poznega snega.

Lani so orehi imeli po pedi dolge mladike o Jurjevem, letos bodo se ravno probudili; pa je tudi lani potem vse pozeblo, letos menda vsaj ne bo, ker bo še vse globoko v lesu in pod kožo. Al vendar je ta toliko pozni sneg vzel mnogo ovac gospodarjem — ker so poginile — glada. Drugi so gonili cele trume v rejo k nekemu z mrvo založenemu turku, ki je pa tudi po turško plače si zahteval; polovičil je, to je, poslanih ovac je polovico vzel za rejo, polovico pa gospodarju vrnil, in to le za nekatere tedne, odkar je sneg čez navado ležal.

In kako ostro se mora postiti uboga goved! Na potu v staro Gradiško videl sem cele trume sestradanih buš vsih suhih, ki so kakor vrane ob cesti pobirale odpadlo slamo in mrvo, zlasti po mestih, kjer je kdo kaj zvrnil ali kjer je živino krmil voznik, ki po Bosenskem običaji mrvo kar na tla potrosi posebno, kjer je še voda blizu, in tako ne vpraša po hanu (krčmi) in ne po hlevu. Videl sem na istem potu že proti Avstrijskeji meji kravico bušico v snegu stati, iz katerega so gledali stebli koruzni, ki je prav brez vsega strahu ne se oziraje ne na levo ne na desno, prav čvrsto trla in mlela one stebke, da sem hrustanje prav čul. No, na taki krmi mora imeti buša zares neizrečeno veliko mleka! Zopet druge trume so po grmovju lazile in objedale kakor koze, celó glodale kožo. Podnevi toliko trpi žival, ponoči pa večidel nima še hleva, kako nadstrešje ali pa plavo zvezdnato nebo, časi pa kosmate snežne kosmiče. Videl sem Bosenski hlev — naj ga popišem. Mislite si kaka dva sežnja dolg, poldrugi pa širok prostor — obdan s plotom en seženj visokim in počez nametane preklice, po njih pa za streho naložena koruzna stebila ali pa iverje (tnalovina). Plot je na pol ali skor do vrha (do strehe) s prstjo zametan ali pa z ilovico ometan. — V tem hlevu stoji čvetero repov, pa še kak repek zraven. Kedar volk pride, se pač lahko ogledajo z obličja v obličje skozi toliko okenc.

Zima je za živino pač huda v Bosni; bolje je od spomladi do jeseni — ker ima dobro pašo, al takrat je zopet huda sovražnica — živinska kuga. Prav čuditi se moram, da pri vsem tem ima dežela vedno dosti živine, buš nizkih debelih nog, ki so za hitro odebelenje menda najbolje plemo — za mleko pa najslabeje — ki še teleta ne morejo preživiti.

Setev se letos v Bosni takrat počenja kakor na Kranjskem. Po 2—3 parov suhih voličev vlači plug z veliko silo, čeravno je zemlja bolj peščena kakor ilovnata. Zemlje pa Bošnjak ne gnoji nič, eno ali dve leti jo pusti počivati, potem jo zopet nažene, naj rodi. Gnoja res nekaj nimajo, ker živine nikdar ni doma; kar ga imajo, privoščijo ga samo slivam, katerim preobilno gnojé; nekateri ga vozijo spod nog — v kake luže ali celó v tekočo vodo, da ga odnese, njiva pa ostane — nezabeljena. Torej sem se čudil, da vendar pri vsem tem ravnanju še nekaj zraste na polji.

Mlatimo pa v celi Bosni menda samo pri nas v samostanu; navadno se žito omane kar na kaki pripravi njivi; po 3—6 konj dirja po nasadu, kakor po Kranjskem po prosu, slamo in mrvo vso kar v kupe (stoge) naložé; zunanja postane rujava, ali znotranja je čisto dobra; drugače ne spravljajo krme.

Tudi sadjerejci kako drevce sém ter tjé v zemljo potaknejo ali celó cepijo; pa redki so še tako skrbni možje; izmed turkov gotovo noben ne. Na Turškem posestvu sem videl starikaste jablane čisto do vrha olupljene — velil je gospodar stari baburi, ki je bojadžija (farbarica) in kožo rabi za svoj zanat (rokodelstvo), naj jablane vse ostrže, vsaj jih bo tako posekal, kaj neki bodo pri njivi stale!

Vendar pa se od turka kaj zamorete Slovenci naučiti — no kaj? Od Banjaluke ob cesti proti Stari Gradiski stojé lepa že precej velika drevesica blizo dve uri daleč in vsako leto jih še zasade — kdor ne verjame, naj pride pogledat, bo se prepričal istine. Čudno pa mi se zdi to, da ob Avstrijski granici je narod bolj surov in zanemarjen kakor bolj proti sredi dežele — ne bi verjel, ako bi mi ne potrjevali tega možje, ki poznajo te in une ljudi. Ali to ni morda enako, kakor so po olikanih deželah okoličanje mest tudi bolj čudnega vedenja kakor pa oddaljeni seljani?

Mislím pa, da v Bosni ima ves drugačen vir ta surovost kakor drugod. Ravno ta del ob Savi ima najkrutnije turke, ki so dostikrat že sami vladi skrbi prizadevali, in do leta 1850 tudi nobenega davka (desetine) ne dajali, bili so čisto prosti posestniki, al s podložniki (kristjani) na svojih zemljiščih so ravnali kruto, tako da imenujejo kristijani namesto Krájina (kakor je pravo imé temu oddelku Bosne) krvava haljina (krvava suknja, obleka), kjer so jih neznano mnogo brez vzroka posekali itd. Omer paša jih je menda 1849. leta potolkel in pod davek spravil — pa samo s pomočjo kristijanov — prav kakor 30 let kasneje Bismark Francoze s pomočjo katolikov; menda je Bismark študiral delovanje te gadne hrvaške poturice, ker ga je tako zvesto posnemal. Omer paša je dobro poznal Bosnjake in vedel je, da bo imel težavo jih kmalu podjarmiti, zato se obrne do kristijanov frančiškanov, naj nagovoré ljudi, da bodo opazovali sovražnika ter mu naznanjali, kje biva itd., pa tudi kazali pota, po katerih se ne bodo nadejali, da bode do njih zamogel priti. Imel je enega patra vedno pri sebi, ki je prejemal sporočila in za to ljubav je obečal Omer poturica kristijanom zlato slobodo itd. — Res je on z nekim drugim madjarskim odpadnikom na ta način kmalu vse ugnal. Ali zdaj pride druga; Omer paša ne izvrši obljube svoje; kmalu je krinko snel in začel je kristijane preganjati; mnogo jih je dal vjeti in uklenjene odpeljati, po ječah utakniti; onega Patra sekretarja je dal v Carigrad vleči, kjer bi ga bili umorili, ako ne bi bilo pomoči iz Dunaja. Ali ni Bismark enako delal? posnemal je poturico. Še toraj v hudobiji ni originalen, ampak opa, kateri je po zločestni volji jako podoben. Res je, da je moč zasebnih turkov zatrta, ali paše gospodaré po svoji volji.

Stelja in gnoj.

(Dalje.)

§. 29. Četrty nadomestek za steljo.

Že tisučletja je Egipt prva dežela na svetu za žito. Pšenica daje osemnajsternat sad. In vendar njegova polja še niso videla gnoja. Vsako leto ob svojem času o Nilovih virih visoko gori v Afriki dežuje, Nil naraste, dere strašno velik v Egipt, prestopi tukaj svoje meje, nekaj sam preplove zemljo, nekaj pa ga umetno po neštevilnih prékopah (kanalih) in vodotočih na polja izpeljujejo; in Nil mehkega blata po njivah in po polji pusti. Brž ko se Nil zopet uteče, ljudje zemljo nekoliko preorjejo, obsejejo in v kratkem imajo bogato žetev. Mi na Kranjskem sicer nimamo Nila, imamo pa marsikateri potok, ki bi polju in zlasti travnikom kaj dobro storil, ako bi se na nje napeljal. Taki studenci in potoki z blatom, ki ga seboj pripeljejo, storé rodovitne travnike in planinske košenine in storé, da brez gnoja prav obilna trava raste. Zato bi se pri nas morala voda še veliko bolj pridno napeljevati na travnike in senožeti, po okoliščinah tudi na pašnike.

§. 30. Peti nadomestek.

Ako polju pomaga namákanje, mu mora pomagati tudi drobni pesek, sviž ali mlevka. Zakaj eden vzrokov, da namakanje pomaga, je ravno v tem, da prinese voda seboj semletega peska in blata, ki na polji ostane. Ako tega peska in sviža spravimo na polje, delamo razen vlage ravno to, kar dela potok s svojim namakanjem, to je, gnojimo jih s prav dobrim gnojem, kateri nikoli ne poide in nas nič družega ne stane, kakor to, da ga na polje spravimo. Javaljne se vé v naši deželi, koliko je vredna drobna sipa po naših potokih. Potresanje s tako sipo bi jaz toraj imenoval „suho namakanje“. Dobra sipa ima v sebi vse pepélne drobce, kakoršni so v zeliščih, ima pa tudi prsti in še zlasti dosti kalija in fosforne kisline, ki ste tako tehtni snovini.

§. 31. Kako in kdaj gnoji pesek.

Napačno bi bilo, ako bi kdo mislil, da pesek zato, ker ima gnojno moč v sebi, tako hitro in izdatno gnoji, kakor primerna množica stelje, pepéla, koščene moke ali gnojá z enako mero gnojnine. Zakaj le-te reči sádežem kar precej delé že pripravljenega in nastavljenega živeža; pesek pa to gnojnino še v svojih zrnih strjeno drži, je le počasi daje, in do čistega je pač v teku enega stoletja ne izpusti. Peščevina ne dá rada naravnost svoje tečnosti iz sebe, mora se v ta namen storiti neka ločivna ali kemiška sila. To silo pesku dela prhnenje zeliščnih ostankov, publice — še bolj pa gnoj. Malo tvarin je, kakor sem že rekel, katere bi čez nekaj časa pesek tako zjedle in njegovo živežno moč tako stopile, kakor gnoj in gnojnica. Kar tedaj peščena zrna imajo na svojem površji živežnosti za zelišča, to se naj poprej razreši in oddaja. Iz razdjanega živca (poljskega špata) se naredí tudi nekoliko ilovice, ki jemlje pesku njegovo preobilno gibljivost in mu daje več trdnosti. Posebno koristno ga pa živa prst (publica, humus) v delo vzame. Iz njenega počasnega gujjenja namreč neprenehoma vstaja ogelna kislina, ki ne jenja pesku do živega iti in ga razdevati. Dalje ima publica nekaj v sebi, kar je kakor prav stanjšán lim, ki je zopet postal gost kakor mleko. Ta lastnost daje potem pesku krhkost ter drobljivost obrnjene zemlje (brazde), kar se tudi pri sušeanji ne izgubi. Po tej poti dober pesek postane prst, kakoršna je v najboljši brazdi. Po tem takem tedaj peščena stelja v prav veliko korist zmnožuje prst. Kako se to množenje godí, povzemi iz naslednjega premislika.